

Bató Szilvia

„...kegyelmesen visszaadandónak és visszaküldendőnek lenni találtuk...”

László Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat*
 Budapest, 2022. Gondolat Kiadó, 211 p.
 ISBN 978 963 556 263 3

A magyar büntetőjog-történelmi kutatások történetében ritka esemény a forráskiadás, legutóbb Király Tibor (1920–2021) fordításában jelent meg Vuchetich Mátyás (1767–1824) 1819-ben kiadott korszakos műve.¹ Különösen igaz ez a latin nyelvű kodifikációs termékek magyar fordításának közreadására, ilyen 51(!) évvel ezelőtt történt utójára, 1971-ben Hajdu Lajos (1926–1992) az 1795. évi tervezet szövegét és annak példamutató monografikus feldolgozását tette közzé.² Erdélyi büntető törvénykönyv tervezetének közzététele is Hajdu nevéhez fűződik, egy rövid, de rendkívül információgazdag bevezetővel adta közre Gál László (1777–1848) 1839. évi munkáját.³

Az erdélyi büntetőjog története a *Jogtudományi Közöny* 1980. októberi számával került vissza a hazai tudományos érdeklődésbe, Hajdu és Degré Alajos (1909–1984) tanulmányai foglalkoztak levéltári források alapján a 18. század végi kodifikációs lépésekkel.⁴ Ezt követően 1992-ben a Gál-féle tervezet kapcsán az 1839-ig lezajlott kodifikációs munkák – ezen belül kifejezetten az 1811. évi javaslat – keletkezéstörténetének ismeretése és rövid elemzése, egyúttal Hajdu jó érzékkel leközölte a bizottsági javaslat tartalomjegyzékét is.⁵ Legutóbb a Veress Emőd szerkesztésében 2018-ben megjelent összefoglalóban foglalkozott Nánási László (1960–2020) az erdélyi büntető törvénykönyv megalkotásának kísérleteivel.⁶ Ebből nőtt ki László Balázs kötete, így merült fel – a 21. századi kutatást megkönnyítendő – a magyar fordítás elkészítésének az ötlete.

A harmincas évei derekán járó szerző a büntetőjog-történeszek kihalófélben lévő „altípusának” talán utolsó képviselője: „civilben” ügyészként dolgozva kiválóan ért „büntetőjogul”, behatóan ismeri az általa kutatott korszak történelmi kontextusát, és magabiztosan kezeli az 1848 előtti büntetőjog munkanyelvét (latin). Ez a három tulajdonság tette alkalmassá, hogy értő módon fordítsa magyarra az eddig csak latinul elérhető kodifikációs terméket. A fordításhoz azonban nem elegendő a 18–19. századi jogtörténelmi kutatáshoz nélkülözhetetlen nyelvtudás, annál lényegesen több kell. Nemcsak értenie kell a szöveget a fordítónak, hanem meg kell találni a megfelelő – a korszak büntetőjogi dogmatikájával összhangban lévő – kifejezéseket is. Elfogultság nélkül állítható, hogy ez sikerült is László Balásznak.

A kötet két szerkezeti egységre osztható, a 67 oldal terjedelmű, négy részt magában foglaló bevezetőt követi a 140 oldalas fordítás.

A könyv keletkezéstörténetét ismertető rövid előszó után az 1811. évi erdélyi javaslat magyar tudománytörténelmi előzményeinek bemutatásával foglalkozik a szerző. A bevezetésben hangsúlyozza László, hogy a királyi Magyarország és Erdély az igazgatási – és így jogi – elkülönülés ellenére egy közös szokásjogi hagyományra épül, a fejedelemség nem szakad el teljesen a magyar jogtól és jogtudománytól. Ki kell emelni, hogy a „teljesen” kifejezés a mondat kulcsa, hiszen az erdélyi jog történetét

saját környezetében kell vizsgálni, de be kell vonni a magyarországi jogtudomány-történet és kodifikációtörténet eredményeit is. A közös előzmények között szerepelteti a szerző a *Tripartitumot* és Kitionich János *Directio Methodica* (1619) című munkáját, hiszen a bennük előforduló jogforrástani, anyagi jogi és per jogi rendelkezések végigkísérik a szokásjogi büntetőjog időszakát. Érdekesebb a *Praxis Criminalis* (1687) esetleges hatásával foglalkozó alfejezet, ahol a szerző három recepciós utat mutat be. A magyar joggyakorlatban – főként a Dunántúlon és kamarai igazgatás alatti városokban – igazolható az alkalmazása, az erdélyi büntetőbíráskodásban azonban már nem volt szükség ilyen közvetlen átvételre, mivel a 17. század folyamán megszülettek a jogrendszer állapotának és a helyi sajátosságoknak megfelelő

jogforrások és szokásjogi joggyűjtemények. Kerülő úton – Huszty István (1745) és Bodó Mátyás (1751) munkáján keresztül – azonban a *Praxis Criminalis* ismert volt a 18. század második felében Erdélyben. A harmadik út a *Constitutio Criminalis Theresiana* (1768) szokásjogi recepciója főként a szász területeken. A bevezető legértékesebb

része a Huszti András *Jurisprudentia Hungarico-Transilvanica* című művének (1742) mélyreható ismertetése, hiszen ez az egyetlen a 18. század közepi jogtudományi munkák közül, amely kifejezetten az erdélyi jogra koncentrált. Itt mutatkozik meg László Balázs alapos felkészültsége, hiszen nem elégszik meg a tartalmi – vagy a divatnak hódolva Finkey Ferenc (1870–1949) munkájának – kivonatolásával, hanem ténylegesen elemzi az általa áttanulmányozott szöveget. A legizgalmasabb az ítélethozatalnál a szavazategyenlőségre vonatkozó megállapítása. A kötetek megjelenési sorrendjét követve a szerző külön-külön alfejezetekben részletesen bemutatja Huszty István *Jurisprudentia Practica* című munkáját (1745), Gochetz Gábor *Systema Praxis Criminalis* címmel közzétett könyvét (1746) és Bodó Mátyás *Jurisprudentia Criminalis*át (1751). A három alfejezet közös jellemzője, hogy az eredeti szövegekre alapulnak, László összefoglalja három jogtudós legfontosabb anyagi jogi és perjogi megállapításait, kitérve az egyes jogintézmények jellemzőire és az elhatárolási kérdésekre. Sajnos a szerző nem vonja be az egyes rendelkezések elemzésénél a modern jogtörténeti szakirodalmat, így kimarad például Both Ödön (1924–1985) a *stuprum violentum* kapcsán és az élet elleni cselekmények feldolgozásai.⁷ Ezt követi az 1795. évi magyar tervezet ismertetése, amelynek munkálatai párhuzamosan folytak az 1811. évi javaslat első változatának (1793) kidolgozásával.

Az 1811. évi javaslat bemutatásánál László Balázs a szerkezeti sajátosságra hívja fel a figyelmet, amely szakít a 18. századi processuális szemlélettel, így az általános és különös részre tagolódo anyagi jogot követi az eljárási jog. A szerző nem talál korabeli hazai párhuzamot, így Szlemenics Pál könyvét (1836) hozza példaként a modern rendszerre. László szisztematikusan ismerteti a javaslat rendelkezéseit, amelyet helyenként *Dósa Elek* 1861-ben megjelent munkájával összehasonlítva mutat be. Jól látszik, hogy a javaslat bűncselekményi osztályozása alapvetően különbözik a korabeli erdélyi jogtudományi csoportosítástól. Az anyagi jog általános rész (Első rész Első cím) első két cikke és bizonyos vonatkozásokban a 8–9. cikk a büntető jogszabálytan és bűncselekménytan, a 3–9. cikke pedig a büntetést szabályait tartalmazza. Itt kapott helyet a *nullum crimen sine lege* (Második cikk 1. § 9. pont) és a *nulla poena sine lege* (Hetedik cikk 4. § 1–2. pont) elve. A javaslat büntetési rendszere némileg archaikusabb a magyarországinál, hiszen a kivégzést megelőző kézlevágás és a megbélyegzés is alkalmazható. Nagyon sajátos a polgári büntetések között szabályozott bírság, amelyet közösségek (pl. város, falu) felnőtt tagjaival szemben kollektív szankcióként is ki lehet szabni lopás esetén (Első cím Hatodik cikk 4. §, Ötödik cím Nyolcadik cikk). A különös rész hét – jogi tárgyak szerint elkülönített – cikkben tartalmazza az egyes tényállásokat: vallás elleni, állam elleni, élet és testi épség elleni, vagyon elleni, erkölcs elleni, becsület elleni, valamint közbizalom és közhitel elleni bűncselekmények. A javaslat második része 10 címbe rendezve – a fórumrendszerrel a végrehajtásig – kimerítően szabályozza a bünvádi eljárást. Az utolsó cím a statáriális eljárásra vonatkozó előírásokat tar-

talmazza. László bemutatja, hogy a normaszöveg közvetlen hivatkozásokat tartalmaz a *Hármaskönyvre*, az erdélyi jogkönyvek (*Approbatae Constitutiones, Compillatae Constitutiones*) szöveghelyeire, valamint néhány erdélyi törvénycikkre. A *Praxis Criminalis* közvetlen idézése hiányzik, de számos rendelkezésben visszaköszönnek az előírásai. A szerző úgy ítéli meg, hogy a korábbi büntetőjogi felfogás és a felvilágosodás büntetőjoga egyfajta keveréke, amely az 1795. évi tervezetnél előremutatóbb megoldásokat is tartalmaz (önálló általános rész).

A bevezető utolsó két szövegegysége a fordítás céljával, módszertanával és „kihívásaival” foglalkozik. László egyértelműen kettős célt fogalmaz meg: a majd latinul már nem tudó kutatók általi jogtörténeti feldolgozás számára történő átmentés és a segítségnyújtás a jelen professzionális büntetőjog-történészei számára. Precízen felsorolja, hogy milyen egykorú és későbbi latin és magyar nyelvű jogforrásokat, jogi szakirodalmat és szótárokat vett igénybe a megfelelő szakkifejezések és nyelvtani szerkezetek megtalálásához. A fordító külön kitér néhány nehézségre, ilyen többek között a közálladalom és a közbátorság fogalma, a perbeli személyek (például *actor* és *reus*) elnevezése, valamint a bűnösségi alakzatokra használt kifejezések változatossága.

A javaslat szövegének áttanulmányozása után a figyelmes olvasónak az a benyomása, hogy a kodifikátorok az egykorú osztrák jogforrásokból több rendelkezést emeltek át, mint az magyar területen „szokás”. A legfontosabb a javaslat szerkezete, az önálló anyagi jogi általános rész megjelenése. A *Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről*, vagyis *II. József* (1780–1790) anyagi büntető törvénykönyve (1787) már tartalmaz önálló általános részt, az 1803. évi osztrák kódexben pedig a második szerkezeti egység az eljárási rendelkezéseket tartalmazza. Az 1811. évi erdélyi javaslat felépítése ennek alapján jobban rokonítható az egykorú osztrák kódexekhez, mint a magyarországi tervezetekhez. Hasonló jelenség figyelhető meg a humán és az állati járványokkal kapcsolatos rendelkezések kapcsán. Az élet biztonságát sértő bűncselekmények között a „vesztégyárak, úttillalmak, valamint az egészség ügyében kiadott iránymutató szabályok áthágásáról, és az ezekre rendelt büntetésről” címmel (Tizennyolcadik cikk) található rendelkezések, a vagyon biztonságát sértő büntettek között pedig a marhavész terjesztése szerepel. Ezek a cselekmények az 1795. évi és az 1830. évi tervezetben nem jelentek meg, a *Josephina*, illetve az 1770. évi egészségügyi alaprendelet (*Generale Normativum in Re Sanitatis*) és a kapcsolódó rendeletek lehetnek a tényállások előképei. Ezek a rendelkezések ráadásul Hajdu szerint az 1810. évi országgyűlési vitában kerültek a javaslat szövegébe.⁸ Az eddigi kutatások alapján ez a jellegzetesség nem meglepő, az erdélyi kodifikációs termékek és az osztrák jogalkotás közötti – a magyarországinál szorosabb – kapcsolat a magzatelhajtás tényállása kapcsán a Gál-féle tervezettel is igazolható.⁹ Természetesen az ausztriai jog és a jogtudomány tényleges hatásai külön összehasonlító jogtörténeti kutatást igényelnek, azonban valószínű, hogy felül kell vizsgálnia László Balázsnak azt az álláspontját, amely – követve a

szakirodalom megállapításait – a *Theresianának* nagyobb jelentőséget tulajdonít, mint II. József rövid életű modern büntető törvénykönyvének.

A szerző szerencsére nem elégszik meg a fordítás és a bevezető közreadásával, az elmúlt két évben sorra jelennek meg rövidebb tanulmányai az 1811. évi erdélyi javaslat eljárási jogi megoldásairól: előkészítő eljárás, befogás és a közvádoló szerepe.¹⁰ Feltehetően ez egy nagyon várt monográfia előmunkálatainak a része.

Végül arra a kérdésre kell választ adni, hogy a „mire jó a szövegkiadás”. A kötetnek tulajdonképpen négy célcsoportja van, a laikus érdeklődők mellett a korszakkal, de nem a jog múltjával foglalkozó kutatóknak lehet hasznos az egykorú politikai diskurzusok feldolgozásához. A szárnyaikat bontogató ifjú büntetőjog-történészeknek kiváló gyakorlási lehetőség és mankó a saját kutatásuk latin nyelvű forrásainak elolvasásához és értelmezéséhez. A büntetőjog történetének professzionális kutatói számára pedig megkönnyíti a párhuzamok keresését. Vitatható azonban László Balázs azon felvetése, hogy a javaslat magyar fordítása kiindulópontja lehet komoly és érdemi dogmatikatörténeti kutatásoknak. A kodifikációs

termékek és az egykorú jogtudományi munkák – ahogy a levéltári források is – kizárólag a saját nyelvi környezetükben értelmezhetők, bármilyen fordítás torzítja az eredményeket. Nem véletlen, hogy a *Josephina* magyar jogtudományra gyakorolt hatásának elemzésénél mindhárom egykorú szövegkiadást, az eredeti németet, valamint a magyar és a latin fordítást is használni kell. A kortársak ugyanis mindegyiket olvashatták, így be is építhették saját írott vagy beszélt szövegeikbe. A később más nyelvre átültetett (norma)szöveg nem tekinthető primer forrásnak, a fordító értelmezését tükrözi, így nem lehet például tényálláselemzés alapja. Fontos és hatalmas segítség az értő módon lefordított javaslat, de csak „segédszerként” szabad alkalmazni.

Összességében a kötet nagyon fontos lépés az erdélyi büntetőjog történetének feltárása során. Csak remélni lehet, hogy nem fut be olyan „karriert”, mint *Vuchetich* könyvének fordítása vagy az 1795. évi tervezet magyar változata, amelyeket a *Hármaskönyv* mellett – a jogtörténeti szakirodalom kutatási eredményei helyett – a tételes büntetőjog képviselői egykori élő jogként kezelve emelnek be a munkáik „történeti fejezetébe”.

Jegyzetek

- ¹ VUCHETICH Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere, II. könyv Gyakorlati büntetőjog*. Ford. KIRÁLY Tibor. Budapest, 2006, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó; VUCHETICH Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere, I. könyv Elméleti büntetőjog*. Ford. KIRÁLY Tibor. Budapest, 2010. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- ² HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest, 1971. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- ³ HAJDU Lajos: Az erdélyi büntetőjogi kodifikációs törekvések és Gál László. In GÁL László: *Javaslat. Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839*. Budapest, 1992. ELTE BTK, 9–25. p.
- ⁴ HAJDU Lajos: Adalékok a XVIII. századi erdélyi kodifikációs törekvések történetéhez. *Jogtudományi Közöny*, 1980. 10. sz. 637–647. p.; DEGRÉ Alajos: Az erdélyi büntetőjog történetéhez. *Jogtudományi Közöny*, 1980. 10. sz. 684–691. p.
- ⁵ GÁL 1992. 125–130. p.
- ⁶ NÁNÁSI László: Büntetőjog. In VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Kolozsvár, 2018. Forum Iuris, 297–337. p.
- ⁷ BOTH Ödön: A stuprum violentum a kései feudális magyar büntetőjogban (1790–1848). In BOTH Ödön: *Reform és forradalom. Egybeüjtött írárok Magyarország alkotmány- és jogtörténetéből 1790–*

1849. Közread. RUSZOLY József – ANTAL Tamás. Szeged, 2009. Pólay Elemér Alapítvány, 347–375. p. Például BATÓ Szilvia: *Mert az Ördög velem volt. Élet elleni bűncselekmények a 19. század első felében*. Budapest, 2012. L'Harmattan Kiadó.

- ⁸ HAJDU 1992. 18. p.; BATÓ Szilvia: „... a' ki-gyanús vidékekből bé-lopja magát...” A járványok elleni védekezés büntetőjogi eszközei a kodifikációs kísérletek előtti magyar jogban. *Jogtörténeti Szemle*, 2023. 1. sz. 17–24. p.; Uő: „A ki ragályos betegség idején, a továbbterjedésnek megakadályozása végett...” A járványok elleni védekezés büntetőjogi eszközei a magyar jogban (1790–1880). In FILÓ Mihály (szerk.): *Életvégi döntések járvány idején*. Budapest, 2023. Medicina Könyvkiadó, 111. p.
- ⁹ BATÓ Szilvia: A magzatelhajtás tényállása az osztrák és a magyar jogtudományban a Theresianától 1848-ig. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 2003. 31. p.
- ¹⁰ LÁSZLÓ Balázs: Befogadás és óvadék egy elfeledett büntetőkódex-javaslatban. *Börtönügyi Szemle*, 2021. 2. sz. 83–99. p.; Uő: Felderítés és vizsgálat egy elfeledett büntetőkódex-javaslatban. *Belügyi Szemle*, 2021. 7. sz. 1165–1180. p.; Uő: Az önálló ügyészség gondolata egy elfeledett javaslatban. *Ügyészek Lapja*, 2021. 1–2. sz. 95–105. p.

